

הישיבה השישים ושלוש

ביום החמישי, ח' בתמוז תשכ"ד, בשעות 9—1 בצהריים, בבית האקדמיה בירושלים

הנוכחים: החברים האדונים אורבך, בלאו, בן־חיים, בן־נון, בנעט, ברגרין, טור־סיני,

ייבין, מלמד, סדן, עגנון, קוטשר, שירמן, שלי.

החברים היועצים האדונים דיקמן, זיידל, לייבל, מורג, מלצר, פרסמן, קרוא, שבטיאל.

אורחים: הא' ורנר, חבר הוועדה למונחי הזואולוגיה.

המנהל האמרכלי הא' מגור.

המזכירים המדעיים האדונים דותן, הנמן, מדן, סומך.

הצטדקו על היעדרם: הגב' גרבל והאדונים בורלא, גרינברג, פולוצקי, פרץ.

האדונים אברמסון, מירסקי, רבין, ריבלין, שלונסקי, ולנשטיין, ינון בחו"ל.

סדר־היום: א. שמות העופות נשר ועיט.

ב. ערעור על המונח יָמֻם.

ג. המשך הדיון במונחי הגיאוגרפיה של האדם.

ד. שינויים והוספות ברשימת הזוחלים.

א. הא' טור־סיני: ברשימת שמות העופות שאושרה בישיבה ס' נשארו לדיון שני השמות נשר ועיט, השנויים במחלוקת בין חכמי הזואולוגיה לבין אחדים מחוקרי הלשון ומקורותיה. נשלחו לכם תדפיסי מאמרו של הזואולוג ד"ר מנחם דור ומאמרו של הא' בן־חיים לסוגיה זו¹, ועלינו לדון כאן ולשמוע דעות ונימוקים בעניין הקביעה. במשך אלפיים שנה קראנו בשם נשר את העוף הנקרא ברומית Aquila, באנגלית eagle, בגרמנית Adler. כך למדנו בנעורינו, וכך מצאנו בתרגומי המקרא הקדמונים והמאוחרים. אלא, שלפני דור או שניים קם ישראל אהרני ז"ל ורצה להוכיח שהנשר הוא העוף Vultur, בגרמנית Geier. הצעתו נתפשטה על־ידי ספרי הלימוד שחיבר וחדרה ללשון ההוראה והספרות המקצועית. אהרני וההולכים בעקבותיו קבעו, שהעוף Aquila שקראנו לו עד עתה נשר, איננו נשר, אלא עיט. אולם לאמתו של דבר העיט הנזכר במקרא כברית בין הבתרים ובמקומות אחרים, כגון בירמיה ובאיוב, אינו שם לעוף מסוים, אלא שם לכל העופות, ומשמעו "העט על השלל", כלומר העוף הטורף והחיה הטורפת בכלל. הלשון החיה סתה מדרך המקרא. בתנ"ך אין לנו שמות מפורשים לעוף טורף מסוים, שנוכל לקבוע בוודאות שהוא העוף Vultur. העזנייה, הפרס ושאר הדורסים, הנזכרים בפרשת העופות הטמאים, אין אנו יודעים לקבוע בדיוק מה הם. אנו משתמשים בשם נָן לעוף הנקרא Sperber בגרמנית, וכן ייחדנו בשימושנו שמות שונים לשאר עופות, ואף שאין שימוש זה זהה לכוונת המקרא, אין זה מפריע. אולם שימוש לא ברור או מוטעה בשם נשר הוא שימוש מפריע. כאן דרוש דיוק בקביעת המין, ששם זה מכון אליו. בתרגום השבעים נשר מתורגם aetos וזהו Aquila הרומי. אבל דמיון הצלצול של aetos לעיט הוא שהולך שולל את ידידנו המונח אהרני. עוד חשב אהרני, שהנשר נקרא כך, משום שנוצותיו נושרות. ולא הבחין, כי שם העוף גזור משורש נשר, שהוא נשר גם בארמית, נסר בערבית, ואילו עניין נשירה הוא נתר בארמית, נתר בערבית. השאלה שלפנינו אינה עתה מהו המקורי והקדוש בלשון, אלא כיצד עלינו לנהוג למעשה עתה.

1. המאמרים נדפסו ב"לשונונו" כרך כז—כח, עמ' 290—294.

הא' ורנר: השאלה היא בעיקר לגבי קביעה בהווה, אך עליו לנגוע גם בהוראתם של שני השמות במקורות, שכן יש מקום לחלוק גם על הסקירה ההיסטורית של שימושי השמות האלה, כפי שנשמעה כאן. ראשית, זיהוי הנשר המקראי בעוף Vultur, Geier אינו חידוש של אהרני, אלא כבר נאמר עשרות שנים אחדות לפניו. טריסטרם, חוקר אנגלי מובהק, בספרו "החי והצומח של ארץ ישראל", טוען שאין כל ספק בזיהוי נשר — Vultur. דבריו נדפסו בשנת 1885, והשם נשר מובא בפירוש באותיות עבריות ובאותיות ערביות. אין לחשוד את טריסטרם בפניות, שאפשר ליהסן לאהרני, כמחבר ספרי לימוד לתלמידים. הוא התעניין בזיהוי לשמו. במילון של אבן-שושן מצאתי את השם נשר גם בהוראה של פירות הנושרים מן העץ.

הא' טור-סיני: נשר זה אינו המלה נשר, המשמשת כשם העוף. נשר במשמעות פירות ועלים הנושרים הריהו שם משרש נשר השני שהזכרתי, ואף במקרא "התחדש כנשר נעוריקי" (תה' קג) יש לפרש לא כשם העוף, אלא כאותו עץ החוזר לתחייה ולפריחה, לאחר שהשיר את עליו ואת פריו.

הא' ורנר: העוף נשר שבמקרא אין ספק שהוא Vultur, ובצדק כתב הא' בן-חיים במאמרו, שתיאוריו של הנשר במקרא מתאימים לאופיו של Vultur. לא נכון, שהתיאורים במקרא מתאימים באותה המידה ל-Adler, משום שבין היתר יש מיני Adler המקננים בראשי עצים גבוהים: הרי נשאר המשפט הברור "הרחיבי קרחתך כנשר" שבמיכה. כאן נזכרת הקרחת בפירושו, והקרחת מיוחדת ל-Geier, ולא חשוב, אם השם נשר בא על שם הנשירה, או שזה דמיון מקרי — לעתים מופיעים אחר זמן פירושי שמות משניים כאלה. אם אנו רואים את הרקע הכללי של הפולקלור, הרי לא מסתבר, שהייתה בארץ סיבה להחשיב את Aquila. אין Aquila בולט ומצטיין משאר דורסים, כגון האיה והדיה. כוונתי לאותם עופות שאנו מכנים היום "איה", "דיה". לעומת זאת הייתה סיבה מספקת להחשיב את Vultur, המצטיין בגודלו, וחשוב הוא ומועיל, מאחר שהוא מחסל את הנבלות, ודבר זה חשוב ביותר באקלים החם של ארצנו.

גלגול-שמות דומה קורה גם בשמות צמחים. צמח שיש לו חשיבות יתרה באזורנו, ושמו פופולארי ביותר ומשמש כסמל בפולקלור, יש שהוא חסר תוכן ומובן בתרבות האירופית, ושמו עובר לצמח אחר, שיש לו חשיבות באקלים ההוא. כך קרה לשושנה, החשובה במזרח, ששמה הועבר ל-Rosa, החשובה באירופה. מבחינה של מתרגם ספרותי אולי נכון הדבר להשאיל משמעותו של מושג מן הלשון המיתרגמת למושג אחר בלשון שאליה הוא מתרגם, אם המושג האחר נוסך בו את התוכן מבחינה סמלית, רגשית וכדומה, שיש במושג הראשון. ומותר להעביר את הנאמר בספרות המזרח התיכון על Vultur וליחס בתרגום ספרותי אירופי ל-Aquila. אבל מבחינה מקצועית-זואולוגית או בוטאנית וכיוצא באלו אין הדבר נכון, והוא טעות.

העובדות כיום הן, שהתלמידים לומדים זה זמן רב בבית-הספר על הנשר ועל העיט לפי הקביעה החדשה, וכל התלמידים והדור הצעיר רגילים בכך, ורצוי לאשר ולקיים חידוש זה, שלמעשה הוא החזרת העטרה ליושנה. חידוש זה אינו סותר את המצוי בתנ"ך, גם אם אנו מקבלים, שעיט הוא שם כללי לעופות העטים על הפגרים. כנגד טענתו של הא' בן-חיים, שאנו מביאים לידי כך, שהשם נשר יהיה שייך לעוף בודד, והמלה הברורה פחות תתייחס לקבוצה, אפשר לטעון, שדווקא רצוי, שהמלה המכובדת נשר תתייחס לעוף מסוים, והמלה הכללית יותר לכלל מסוים.

הא' טור-סיני: העיט שבמקרא, כפי שאמרת, אינו שם לעוף מסוים, אלא שם כולל

ביותר. בירמיה מצאנו את הביטוי "עֵיט צְבוּעַ", ו"צְבוּעַ" כאן אינו עניין של צבע וגוון, אלא משמעו "שלל", כפי שפירשתי בשירת דבורה, בדבריי על הביטוי "שלל צבעים רקמה". "צְבוּעַ" אינו אלא "טורף", העוף הטורף, כמו החיה הידועה בשם צְבוּעַ. אולי לא יהיה רע, אם נקבע את נשר כשם משותף לעופות הדורסים האלה, שנכללים בהם גם Aquila וגם Vultur. ואמנם נאמרה הצעה כזאת. והרי גם בערבית נשר, שבדרך כלל הוא Aquila, הריהו משמש לציין גם את Vultur. אולם אין לקחת את השם עֵיט וליחד אותו לעוף מסוים.

אמנם כבר טעה טריסטרם לפני אהרני, אולם אהרני לא היה צריך להמשיך בטעות זו. מאחר שחי בארץ והיה צייד ומומחה בזואולוגיה, ומאחר שהיה גם חבר ועד הלשון, ודאי לא היה ראוי לו לערבב את שני שורשי נשר, שהם שרשים שונים זה מזה. שאלתנו אינה לזיהוי המין המיוחד, שנתכוון אליו המקרא בשם נשר, אלא מכוונת היא לשימוש מעשי היום ומן היום והלאה.

הא' שלי: יואיל נא הא' ורנר לומר לנו, אם שני המינים מצויים היום בארץ, ומה מידת מציאותם.

הא' ורנר: מידת שכיחותם משתנה. לפני עשרות שנים — לפי טריסטרם — היו שכיחים הרבה שני המינים; ובכל עת, בכל מקום, ניתן לראות בשמים את Vultur. היום שניהם נדירים מחמת הצייד המופרז. אולם בזמן האחרון מתאוששים שניהם בגלל הפיקוח הממשלתי על הצייד. באשר לעתיד קשה לנבא, איזה יהיה השכיח.

הא' בן-חיים: כיוון שהבעתי את דעתי בשאלה בכתב ונתפרסמה בלשוננו, כך כז-כח (עמ' 293—294), והפרסום נמסר לכל חברי המליאה, אוכל לקצר.

לפנינו שאלה עקרונית בקביעת מונחים לצורכי ימינו. בידנו מסורת קבועה של שימוש במלה עברית זה אלפי שנים, ולא רק במקרא. באים מלומדים, נותנים הגדרה "מדעית" למלה, ותובעים מן הלשון, שתותר על כל מסורתה, על כל קשריה הספרותיים והפולקלוריים הרבים, ותנהג מעתה על פי הגדרתם. וידוע כי ייתכן שאחר עשרים שנה יתברר, עכ"פ עלול להתברר, שהיה הזיהוי מוטעה. כלום מוצדקת היא עקירתה של מסורת לשונית וספרותית קיימת? אהרני או קודמיו מצאו במהדורה ישנה של גזניוס זיהוי אטימולוגי של aetos — עֵיט (מהדורות חדשות של גזניוס השמיטו זיהוי זה) והטילוהו לשימוש כנגד מה שהיה מקובל בזמנם. ולעניינם, אפילו נכון שהנשר במקרא הוא Vultur, כלום צריך לעקור מסורת עתיקת ימים לכל הדעות?

כל מה שאנו מזכירים כבר ידע מנדלי מוכר ספרים להביאו בספרו "תולדות הטבע".

אבל הוא לא עקר מסורת לשון, אלא קבע נשר להביע Aquila, ועיט להביע Vultur. במאמר האמור כדעתי: אם אין הזואולוגים רוצים בשום פנים בעיט = Vultur, אחד נשר השם הכולל; בלא לזואי ישמש כ־ Aquila. ועם לזואי — מעין "הנשר הקרח" — Vultur. אך אל יוחלפו היוצרות!

לטענת הדורשים את החלפת היוצרות מובאים שני נימוקים, שאין להם יסוד: אין קשר אטימולוגי בין השם נשר ובין נשירת השערות, ואין כל ממש בזיהוי עֵיט — aetos. אחד המילונים הזואולוגיים המודרניים הערביים ניסה להבדיל בין נֶסֶר לְנֶסֶר (כתבתי על זה ברשימתי שהובאה לפניכם), ויש גם עֶבֶאֱ אבל לא ביטל את השימוש בשורש נסר לעניין Aquila.

החידוש שחידשו הזואולוגים עדיין לא חדר לשימוש הכלל; ואין קושי גדול

לחזור ממנו אל השימוש הקודם. כאמור אפשר להתפשר, שנוותר לגמרי על השם עיט, ויקרא Vultur נשר עם לוואי. אך מה יהא על העיט בשירו של טשרניחובסקי "עיט עיט על הריק", שלפי עדות עצמו כיוון בו אל Vultur ?

הא' ייבין: העובדה, שקדם טריסטרום לאהרני בזהויו, אינה מעלה ואינה מורידה לענייננו. גם טריסטרום לא היה בלשן, ולא טען טענת בלשן. אין גם להסתמך על תרגום השבעים, כי כשם שאין אנו יודעים למה קראו נשר, כך אין אנו יודעים למה קראו aetos. חז"ל לא דקדקו בהבדלים שבין סוגי החיות, ולכן גם מהם אין להביא ראיה לזיהוי.

הא' עגנון: להפק; הם דקדקו מאוד מאוד.

הא' ייבין: הם דקדקו מבחינות אחרות, ולא מאלה שאנחנו מדקדקים בהן. ועל כן כל הוויכוח צחיה הוא, גם אני למדתי בבית-ספר בארץ-ישראל על העופות השונים, ולימדו אותי כי נשר הוא eagle, וכי עיט הוא hawk. רק לאחר שנת 1910 התחילו מקצת מורים להורות לפי זיהויו של אהרני.

אינני רואה כל אפשרות להחליט בזה היום. לא נוכל לאשר כאן זיהויים ע"פ הגדרותיהם של קדמונים, משום שמושגיהם בענייני מיון עופות היו שונים ממושגי זמננו. יש למסור את העניין לוועדה, לשוב ולדון בדבר, ואין זה עניינה של המליאה. ועד היום, אם תשאלו ילד ברחוב, הרי יזהה נשר ב־ Aquila, וגם סמלה של רומא היה eagle, והוא הידוע כנשר של רומא.

הא' ברגרין: א) המציאות הלשונית: ידוע לי, שלפני זמן מה קרה, שבאחת הכיתות של ב"ס הבינו התלמידים נשר—Adler, והוכרח המורה לטבע להסביר להם, שהוא מדבר על Geier. ב) חידושו של אהרני היה ודאי על סמך דברי טריסטרום, והנה קניג— שראה את דברי טריסטרום— מתרגם נשר, אשר במיכה א', במשלי ל' ובאיוב ל"ט Geier, וממשיך ואומר, "אולם גם Adler בשמות י"ט ועוד".

אין להרשות, ששימוש מלה בחוגים מצומצמים של שני דורות— על סמך זיהוי מסוים— יעקור מסורת של אלפי שנים. ואין זו שאלה לגבי מונחים אלה בלבד. זו שאלה כללית. כל ועדות המונחים חייבות להכיר, שמסורת של מאות שנים עדיפה מנוהג של דיבור עברי, שנוצר ע"פ טעות. ואפילו אם יש טענה מדעית, הבאה לסתור את מסורת הדורות— עלינו לקיים את המסורת הישנה.

הא' עגנון: פרופ' יהודה הראה, שפרס האמור בתורה הוא האווז שלנו. אנחנו צריכים לכבד את המסורת. אנו יודעים עד כמה דקדקו חז"ל והפרשנים. מלבד זה מונחים צריכים להישאר עניין של חוקרים, אך אין בכוחם לעקור שימוש מקובל, אפילו אם לדעתם נשר של היום אינו נשר של המסורת. היה לי קרוב. בא לווינה. היה רעב וצמא. נתנה לו בעלת הבית קצת אוכל, וראה שזו תרנגולת מטוגנת בחמאה. אמרה לו בעלת הבית: הנה, לייזר, התרנגולות של היום אינן תרנגולות, והחמאה אינה חמאה, מותר לך לאכול.

הא' לייבל: רוצה אני להעיר על משמעות מיוחדת שיש בהכרתנו לשם נשר— משמעות רגשית, אמוציונאלית. יש כאן גדלות ויופי ואף מלכותיות, וכל זה קיים בהכרתו של הדור הצעיר כבהכרתנו. שערנו בנפשכם אמירה כמו "ידינו פרושות כנשרי שמים" שבתפילת שבת ויו"ט, כלום ייתכן לפרשה "ידינו פרושות כ־Geier"? אף בגרמנית מוצאו של השם Adler הוא Adel + ar, ומתאים לנשר גם במטען האמוציונאלי. תמהני, אם אפשר

ללמד בהיסטוריה על העיט הפרוסי, הרוסי, הפולני וכו' במקום הנשר המקובל. כל אלה נשרים, ולא עיטים. ואחר הכול גם נשר וגם עיט יישארו שמות כלליים, שכל אחד מהם חל על מינים שונים באותה משפחת נשרים או עיטים. הקיים שבידנו הוא, שנשר הוא Adler, ועיט הוא Geier. אמנם במשך שנים שמעתי, ש-Geier הוא נץ. מכל מקום המטען האמוציונאלי שבשם ובמושג קשה עורף הוא, ואין לסלקו בשל שיקולים אטימולוגיים וכדומה.

הא' בנעט: הדבר המונע אותי מלקבל את הזיהוי החדש המוצע הוא עניין שברגש: הרמב"ם מכונה בספרות ובמסורת "הנשר הגדול". Geier הוא עוף בזוי בעיני הבריות, משום שהוא ניזון מן הנבלות. כלום ייתכן לתרגם את תואר הכבוד של הרמב"ם ?der grosse Geier

ואשר לשימוש הערבי, עיינתי במילונו של באואר לערבית הארץ-ישראלית ומצאתי כתרגום של Adler סתם: nisir; של Goldadler: ekāb; ועוד תרגום אחר למין מיוחד. אשר ל-Geier נזכרו שם רק מינים שונים ונאמר שם: Adler (auch nisir, eig(entlich) auch nisir). אשר לפרס שהזכיר הא' עגנון, הרי מצאנו ב"מלות ההגיון" לרמב"ם בתרגומו של אחיטוב פרס כתרגום של "עקאב", שהוא ודאי Adler. היה מי שתרגם כך.

הא' קוטשר: יש כאן שלוש בחינות שהן שתיים:

(א) הבחינה המדעית: למה התכוונו פסוקי המקרא במלים נשר, עיט? (ב) הבחינה המעשית: (1) המסורת שאחר המקרא ועד סמוך לימינו; (2) המסורת של ימינו. השאלה הריהי: איזו משתיהן עדיפה? כמובן זו שאלה עקרונית וכללית, ואין מקום להכרעה על רגל אחת. עלינו לדון בבעיה מתוך איסוף של דוגמאות רבות; אך עכ"פ בדבר נשר, מצווה שבאה לידנו אל נחמיצנה.

אשר לצד המדעי: לא נשתכנעתי מתשובתו של הא' בן-חיים. הא' דור העיר על סימנים שונים, שזיהויו של אהרני נשען עליהם, ולא מצאתי בדברי הא' בן-חיים תשובה לטענותיו. הן דרך משל לגבי הפסוק "הרחיבי קרחתך כנשר" שבמיכה הכול מודים, שהכוונה ל-Vultur.

אמנם יש ראייה מצוינת בידי הא' בן-חיים: "זוג בא מרקת ותפסו נשר" סנהדרין יב, ע"א, והכוונה לרומי, שסמלה הוא Aquila. אולם עלינו לזכור, כי לשון חכמים שונה מלשון המקרא, וכי בלשון חכמים אין בנמצא המלה עיט, ואפשר שתכתב נשר בלשונם חלה הן על Vultur והן על Aquila. מכל מקום ברור, כי Aquila כלול במשמעו של השם "נשר" בלשון חכמים.

בני הפלוגתא סולדים מזיהוי נשר—Vultur היום, אולם סלידתם נובעת מן הרגישות האירופית שלנו, ואילו הא' דור טוען מכוח המציאות של ארצות המזרח: בארצות המזרח נחשב, לדעתו, Vultur לעוף קדוש, ואין בני המזרח חשים את הסלידה והבחילה, שהאירופים מרגישים לגבי עוף זה. לפיכך לא ייתכן שסלידה "אירופית" זו תורה לנו דרך בפרשה זו. יש להודות, כי כנראה במסורת של העברית בימי הביניים היה הנשר = Aquila (אך לא לדעת בעלי התוספות!), אולם עכשיו (אמנם גם מתוך אטימולוגיה משובשת) נוצרה מעין מסורת חדשה. ואשר לבחינה המדעית: גם אם נסיה דעתנו מן האטימולוגיה, לא נוכל להתעלם מן הצד הזואולוגי-המקצועי. אמנם אם יש סתירה בין האמת המדעית ובין המסורת הלשונית—המסורת הלשונית עדיפה. אך לגבי השאלה היא, אם יש לעקור מסורת של אלפי השנים מפני מסורת חדשה, שבינתיים הייתה לעובדה, או שמא להיפך, המסורת החדשה תדחה את העתיקה.

השאלה אפוא עקרונית היא, ועלינו לשקול יפה יפה, פן נגזור גזרה, שאין

האחזקה ללשונו העברית - מוגו בזכויות יוצרים

רוב הציבור יכול לעמוד בה. הבעיה הריהי אפוא. תפוס מסורת אחרונה — של ימינו, זו שקמה בזכותו של אהרני — או תפוס מסורת ראשונה.

הא' בן חיים: קודם כל אני מציון, שטענתי שלא ליחס ל-Vultur דווקא את השם נשר אינה כרוכה כלל בשום סלידה. הא' קוטשר מסכים אפוא, שבלשון חכמים הנשר הוא לפחות גם Aquila, לפיכך איך אפשר לומר, שהיהווי נשר — Vultur הוא אמת "מדעית", ואילו נשר — Aquila מסורת של "ימי הביניים"?

הא' ייבין: כל הסיפור על קדושתו של Vultur אינו אמת אלא במצרים בלבד.

הא' ורנר: יש עוד לזכור, כי Aquila קטן הרבה מן Vultur,

הא' טוריסיני: שתי עובדות ברורות לנו: העיט לא בא במקורות כשם לעוף מסוים, ולכן, אם נייחד את השם עיט לעוף מסוים, תהיה זו טעות. יש במסורתנו נשר, והוא משמש בעיקר במשמעות Aquila, אך גם במשמעות Vultur.

יש, לדעתי, לקבוע את השם נשר, ולהבחין בו — ע"י מלות לוואי — בין שני המינים הראשיים: Vultur, Aquila. את השם עיט יש להוציא מן השימוש. אולם נראה לי, שאין להצביע על כך היום: נביא את השאלה להחלטה בישיבה הבאה.

הא' ורנר: חבל שקיצרתי בדבריי הקודמים. לא שיערתי, באיזו מידה רחוקים חברי האקדמיה מתרבות המזרח ומעורים כולם בתרבות אירופה דווקא, שבעניין זה באה לכלל טעות. אמת הדבר, שאין בידנו ידיעות מספיקות על כל ארצות המזרח. אולם באשור ובפרס נשתמרו פסלים של עוף קירח כסמלים למלכות. בהודו ובבורמה מכנים היום אחד מאוכלי הנבלות בשם "הנשר המלכותי", או בכלל אופן "משהו" מלכותי, וכן גם באמריקה הדרומית. ויש להבין, שכאן במזרח התיכון ובארצות החמות בכלל, סכנה גדולה נשקפת לבריאות העם מן הנבלות, והעופות המסלקים מפגע זה ברוכים ומקודשים הם. הערצת העם נתונה להם, מה גם שהם דואים בשמים בגודל מרשים ודמות הדורה, ולא לאותו עוף, שעמי אירופה מעריצים אותו, אולי משום שהוא בולט אצלם בגודלו ובאופיו העז ומקנן במקומות שאין יד אדם מגעת.

איני מסכים, שהשם נשר במקרא שימשו כללי. הנה הביטוי "כנפי נשרים", מדוע נשרים בלשון רבים? כי Vultur, כשאר אוכלי נבלות, מופיע תמיד חבורות חבורות מעל הנבלה, שלא כי Adler שנראה יחיד, ואינו נוטה להתאסף, מלבד בנדידה.

ועוד טוענים כאן, וכנראה בצדק. כי עיט הוא שם כללי. אך אהרני מפרש "עיט צבוע" על שם האצבע היתרה שיש לו. וראיתו מת"י (דברים יד, יא) "דאית ליה ציבעא יתירא". בדק אהרני ומצא, שאצל Aquila יש אצבע שלישית ארוכה מן האחרות, הנחוצה בדריסת טרף חי, מה שאין אצל Vultur, עכ"פ יש גם אפשרות לטעות, שהשם עיט שייך לעוף מסוים, אני מעז לפקפק בצדקת העיקרון של דבקות במסורת של אלפי שנים, כשהיא מנוגדת למסורת של המקרא, ובפרט שהמסורת המאוחרת מוגבלת לגולה אחת ומתעלמת מן התנאים המיוחדים לארץ.

יש שצריך להיות קשר לא רק בין עם ולשון אלא בין העם, הלשון והארץ, ואחד הדרכים לכך הוא באמצעות הוראת הטבע.

ועוד, העיקרון של דבקות במסורת מאירופה אינו ניתן לביצוע. הוא מתנפץ אל הסלע, אשר עליו יושבים השפנים: לגבי השפן הייתה מסורת אירופית הסותרת את הממצא המקראי, וחידישנו בימינו את השימוש המקראי של השפן לחית הסלעים, שאינה ידועה באירופה.

ואף אם עיקרון יש כאן, הרי יש גם לשאול מה מקובל עכשיו. אמת, שלפני 1910 לימדו כפי שלמד הא' ייבין, אבל מאז נשתנה המקובל. כך היה בתנ"ך, וכך זה בהווה, ומוטב שיישאר כך. זה עשרות שנים אין חילוקי דעות בין מורי הזואולוגיה, והזיהוי שקבע אהרני מקובל. אפשר להביא דוגמאות רבות למורים רעים מכל מקצוע, וחבל, באמת, שהוראת הטבע בדרך נכונה היא "עניין פרטי" למורי הטבע, כשם שחבל שהוראת עברית נכונה היא "עניין פרטי" של מורי העברית. הערכתי היא, שכלל מורי הטבע נוהגים כאהרני — והרי הם תלמידיו או תלמידי תלמידיו.

הא' אורבך: איני חולק על דברי הטעם שאמר הא' ורנר בדבר הקשר עם הארץ. אולם יש גם קשר עם הלשון, ואי אפשר לעשות את כל הדורות לבדאים ולמנותקים מן הארץ. אני חולק על מה שנאמר כאן, שחכמינו לא דייקו במיני בעלי חיים. הנה בעלי התוספות דנו בנץ ובנשר¹ והציעו זיהויים עם העופות הידועים בזמנם. אמנם הם לא עסקו בזיהויים מבחינה זואולוגית-מקצועית, אבל חשוב היה להם לקבוע מה כשר ומה אסור לאכילה, ולפיכך דקדקו בסימניהם המיוחדים של העופות השונים.

אולם כבר נאמר כאן, שאין אנו יכולים לעקור באופן מיכאני את השימוש הנמצא בספרות, ויהא הזיהוי המקצועי אשר יהיה. ולכן צריך ללמד בזואולוגיה, שהנשר מבחינה מקצועית הוא זה וזה. אעפ"כ רשאים אנו לקבוע, שהנשר הוא שם כולל למינים שונים, וההבחנה ביניהם תיעשה ע"י שמות לוואי. עלינו לקבוע אפוא קביעה כזו, שהשם נשר יכול גם את מה שהספרות העברית קראה במשך הדורות נשר. לחדש מלה מיוחדת בשביל Vultur יהיה קשה ביותר. אפשר ש-Vultur הוא הדאָה, שאמרו עליה במפורש "שעומדת כאן (בבבל) ורואה נבלות בארץ-ישראל".

הא' קוטשר: מר הנמן העירני, שנאמר בתוספות², שהנשר אינו Aquila.

הא' בן-חיים: אני סבור, שלא כדאי לנו לדחות את הדיון לישיבה נוספת, ואני מציע שהמליאה תחליט היום. השאלה ברורה היא. יש הצעה שלא להשתמש בשם עיט כלל, ולקבוע נשר כמונח כולל, והמינים השונים ייקראו בתוספת של לוואי, כגון הנשר הקירח. ויש הצעה אחרת לקרוא נשר ל-Vultur ועיט ל-Aquila.

הא' שירמן: גם אם נאמר, שעיט המקראי אינו שם לעוף מסוים, רשאים אנו ליחד אותו היום ל-Aquila. וכך יישאר השם נשר ל-Vultur,

הא' ייבין: אני מציע, Aquila — הנשר המלכותי, Vultur — נשר הבלות.

[הא' טורסיני עזב את הישיבה, הא' בן-חיים יושבראש].

הא' ייבין: אין לנו עניין לא בשאלה איזה מן העופות נראה בנוף יותר, וכן לא בפסלים השונים. הבעיה שלפנינו היא, אם אפשר לומר בכירור, שהנשר שבמקרא הוא רק Vultur ולא סוג הכולל גם את Aquila. לדעתי אי אפשר לומר זאת בכירור. מצד שני המסורת הברורה היא, שנשר הוא Aquila. על כן, לפי דעתי, יש לפנינו רק שתי דרכים. האחת — למחוק את השם נשר מן המילון המדעי, הואיל ואין אפשרות ליחדו למין מסוים. דרך זו אינה נראית לי.

1. חולין סג ע"א, ד"ה נץ.

2. שם.

הדרך האחרת — לקיים את השם נשר, אע"פ שאין בידנו לקבוע, אם שם זה ציין במקורות מין זה או זה דווקא, ולהבדיל ביניהם באמצעות תוספת מגדירות, כפי שכבר הצעתי.

השם עיט איננו בא בחשבון.

הא' ורנר: למציאותם של פסלי Adler באתרי עתיקות יכולה להיות סיבה אחרת — עופות אלה אולפו ושימשו לציד, ומכאן גם ההקשר המלכותי באתרים. אך גם אם תיפסל חשיבותו של Vultur בפולקלור, כפי שהיא מתבטאת בעתיקות, לא ניתנה בכך תשובה לעובדת חשיבותו של עוף זה בארצות החמות.

ואשר למסורת — הרי אין זו מסורת כללית, ואין כאן כל קושי לגבי אלה, שבילו אלפיים שנה אלה בתימן למשל. גם אם נאמר, שהעיט הוא שם כולל לכל העופות הדורסים, מה המניעה ליחד אותו עתה לשם כולל למיני Aquila השונים?

ההצעה, שהושמעה כאן, לעשות את השם נשר לשם משותף וכולל, יש לזכור, כי Aquila ו־Vultur שונים זה מזה מבחינות רבות, ואין לכללם בשם אחד. הכללה כזאת תהיה חבלה במאמצינו לעשות את הלשון למכשיר יעיל בלימוד הטבע. הדבר דומה להצעה לכלול את החלון והדלת בשם משותף "פתח". הרי Aquila יש בו מינים שונים ולכן, אם נקבע ל־Aquila את השם המורכב "נשר מלכים" או "הנשר המלכותי", ניאליץ לקבוע למיניו השונים שמות מסורבלים כגון "נשר המלכים של הצרעות". סרבול זה אינו נסבל. גם Vultur כולל מינים שונים בעלי שמות מיוחדים, וגם הפרס שבמקרא הוא ממיני Vultur, ואם נצטרך לקרוא כל מין ומין מאלה בשם "נשר הנבלות" בתוספת לוואי — שוב נבוא לידי סרבול.

הא' בן־נון: אם אמנם הפרס הוא אחד ממיני Vultur כדברי הא' ורנר, שמא נקבע את השם פרס ל־Vultur בכלל, וכך יישאר נשר פנוי ל־Aquila.

הא' בן־חיים: ההצעה פרס לא נדונה בוועדה.

הא' בן־נון: אם כן נחזיר את העניין לוועדה.

הא' מלצר: מסכים אני לדברי הא' בן־נון. נקבע נשר ל־Adler, ונכנה את מיניו השונים "הנשר הגדול", "הנשר הקטן" וכו'. את Vultur נקבע בשם פרס, ומיניו השונים יצוינו ע"י תוספות לוואי. העיט יחזור למקומו, כשם משותף לחיות ולעופות בכלל, העטות על הפגרים.

הא' הנמן: רצוני להזכיר, שהחלטה כאן עלולה לסתור החלטות קודמות. החלטה קודמת אומרת, שכל סוג ייקרא בשם מיוחד, ורק בסוגים אחדים, בני משפחה אחת, הונח לפעמים שם משותף, ואילו כאן מדובר על משפחות שונות. ההצעות השונות כאן לא נשקלו עדיין מתוך התחשבות בכל מערכת השמות. על כן מוטב להחזיר את העניין לדיון נוסף בוועדה.

הא' עגנון: מצאנו אצל מנדלי ב"תולדות הטבע": "אנכי שרתי גבורת הנשרים... שורה נא, לשחקים ירקיע העיט — נשר השרוני —". הרי שיש שימוש בשמות האלה, ואין האקדמיה רשאית לבוא ולדון במונחים המקובלים.

הא' אורבך: אמת הדבר, שאין עלינו לדון ולהחליט כיצד משמשים השמות האלה במקרא ובספרות המאוחרת. אבל, מצד שני, עלינו לדעת ולקבוע כיצד ייקרא בעברית Aquila, וכיצד Vultur.

הא' בן-חיים: הרי, שעלינו לדון בצד המעשי של השאלה. והשאלה המעשית עתה היא, אם אנו רוצים להחזיר את הדיון לוועדה, או לאו.

בעד החזרת הדיון לוועדה הצביעו 10

נגדה — 9

הוחלט להחזיר את הדיון לוועדה.

הא' בן-חיים: הוועדה תבקש לראות בדיונינו היום הנחיות כלליות.

הא' ורנר: הוועדה הציעה את הצעתה מתוך אחדות דעות גמורה. ולא ברור, מה רוצים מן הוועדה למעשה.

הא' בן-נון: הוועדה מתבקשת לדון בכל ההצעות שהושמעו כאן ובנימוקיהן וגם באפשרויות אחרות.

הא' מלצר: אם תישאר הוועדה באותו הרכב, ספק אם תגיע למסקנות חדשות. שמא כדאי לצרף אליה חברים נוספים.

הא' בן-חיים: נניח זאת לוועד המינוח.

ב. הא' שלי: אני מבקש עיון שנית במונח יונם שנתקבל אתמול, ואני פונה אל החברים שהצביעו אתמול בעד המונח הזה בבקשה שיסכימו לעיין שנית, גם לנוכח העובדה, שההכרעה נתקבלה ברוב של קול אחד. היו ודאי חברים שסברו, כמוני, שעניינו של commuter הוא החזרה על הנסיעה כל יום, מכאן הקשר למלה יום. ולא היא. עיינתי בהגדרת מונח זה, והנה משמעו "אדם הנוסע בין מקום שמחוץ לעיר לבין מקום שבעיר, ברכבת או בכלי אחר, בכל יום או לעתים סדירות (regularly) לרגל עבודתו", ויש בידו כרטיס נסיעה אחד לכל הקווים שהוא נזקק להם, הלוך ושוב. כלומר, יכול שיסע לא ליום אלא ללילה, ולא בכל יום אלא כל שלושה ימים או שבוע. לא הזמן קובע אלא הצירוף והערבוב של כל הקווים לקו אחד, כביכול. וזהו גם משמעותה של המלה commute — החלף וערבב יחד. מוטב אפוא שנמצא למושג זה מונח אחר, המביע את תוכנו במדויק.

הא' ייבין: כל הנימוקים האלה, שמעלה הא' שלי, כבר הובאו לדיון לפני שהחלטנו. אף אני אמרתי, שהדברים חלים גם על מי שנוסע בלילה. אולם לא אסכים, שיבואו חברים בדרכי עקיפין ויסתרו כל יום החלטות שנתקבלו ביום שלפני זה.

הא' בן-חיים: אמנם נדון הדבר אתמול. אולם אין מניעה, שתחזור המליאה, אם בא חבר ומערער על ההחלטה, ואם המליאה מסכימה לדון בערעורו.

בעד חידוש הדיון במונח יונם הצביעו 8

נגדו — 10.

ג. הא' דותן: חוזרים אנו לדיון במונחי הגיאוגרפיה, שהתחלנו בהם אתמול.

תתכנן ערים — town planner

תכנון ערים — town planing

בטכניון ובין בעלי המקצוע מקובלים זה שנים רבות המונחים בונה ערים, בינוי ערים, אך אלה מעולם לא אושרו בוועד הלשון או באקדמיה. לדעת הוועדה זהו תרגום (מן הגרמנית Städtbau), שאינו מביע את העניין, והיא מציעה לקבוע את המונחים העבריים כנ"ל. הא' אירמאי התנגד להצעה זו.

הא' בנעט: אני מציע שנבקש, כי הוועדה העוסקת בשאלה מבחינתה המקצועית תתן דעתה על מונח זה, ואם יהיה ניגוד דעות בינה ובין הוועדה למונחי הגיאוגרפיה, יוחזר העניין למליאה.

הא' דותן: עדיין לא הוקמה ועדה למונחי תכנון ערים. אמנם יש תכנית להקים ועדה כזאת, אך לפי שעה איננה קיימת, ואין אנחנו יודעים מתי תוקם. ככל שנמתין יהיה קשה יותר לתקן.

הא' ייבין: איני מתנגד לדיון כאן, אלא שחושש אני, שלא תהיה ברכה בו, אם לא ישתתף בו באיכות הטכניון.

הא' מלצר: הוועדה לתורת חוק החומרים בחיפה השתמשה במלה מבונה, למשל בצירוף עמוד מבונה, במשמעות שונה מזו הנידונה כאן. אין לקבוע לענייננו את המונח בינוי.

הא' מלמד: כבר היה בשימוש הצירוף תכנון ערים, ואינו חדש.

הוחלט להחזיר את הדיון במונח town planning לוועדה למונחי הגיאוגרפיה, בצירוף מומחה מטעם הטכניון.

הא' דותן: מבות — block.

הכוונה לגוש הבנייה הקטן ביותר המוקף רחובות. הוצע גוש, אך מונח זה משמש בחלוקת הקרקעות (פרצלציה), וחשוב לבעלי המקצוע להבחין ביניהם. נמצאו מערערים על החידוש מבות. ההצעה "גוש בתים" אינה טובה, שכן "בלוק" במובן המתבקש כאן מכוון גם לשטח מיועד לבנייה המוקף רחובות, אפילו בזמן שאין בו בתים.

הא' שירמן: למה עלינו להיות כאן מתוקנים יותר מאומות אחרות? גם המלה הלועזית אינה מיוחדת לעניין הנידון שלנו בלבד, ואעפ"כ היא כשרה לעניין זה. אם גוש אינו מפורש כל צורכו, נוכל לקבוע גוש בתים.

הא' מלמד: במונחים המשמשים בטאבו משתמשים במונח "גוש" להוראה של "גוש בניינים".

הא' לייבל: המלה מבות יכולה להיות כשרה בעברית לעניין של "מלון". אף בארמית מבתא, ובערבית מבית. אין אנו רשאים להכניס מלה זו במקום של ביטוי פשוט כמו גוש בתים.

הא' ייבין: יש מושג גוש מבחינת חלוקת הקרקעות מטעם הרשות הממלכתית. ה"בלוק" שלפנינו אינו חופף את הגוש העירוני; לפעמים הוא חלק ממנו, ולפעמים הוא מותרע על פני חלקים של גושים עירוניים אחרים. אם נקבע לעניין זה גוש, בהכרח נבוא לידי בלבול מושגים, כשידובר על גוש פלוגי הנמצא על חלקי גוש 2, גוש 3 וגוש 4.

הא' אורבך: ומה עושה האנגלית במלה "בלוק"?

הא' ייבין: באנגליה אין חשש לערוב זה, שכן אין שם חלוקה קאדאסטרלית, ואילו כאן יש חלוקה כזו, ויחידותיה נקראות גושים. לנו דרושה מלה בהוראת ריבוע של בניינים המוקף ומותחם ברחובות. קראו לזה פעם insula. כלומר אי, ובאנגלית block.

לדעתי עלינו למצוא מונח לכך, יהא זה מבוח, או יהא זה כל מונח אחר, ובלבד שיהא שימוש ברור וחד־משמעי.

הא' זיידל: ברוסית קוראים ל"בלוק" של בתים "קווארטאל", כלומר ריבוע. נאמר אפוא גם בעברית ריבוע.

בעד ההצעה מבוח הצביע 1

נגדה — 14

ה הצ ע ה נ ד ח ת ה .

הא' בן־חיים: יש כאן ההצעה גוש או גוש בתים, לא נצביע עליה כאן, אלא נחזירנה לוועדה.

הא' שירמן: אילו לא הייתה המלה רובע תפוסה לשימוש במשמעות של שכונת מגורים, הייתה אולי היא כשרה לענייננו.

הא' דותן: מקום—locating, siting.

מלה זו לא חודשה בוועדה, כידוע לכם. הוועדה מבקשת לתת הכשר למלה קיימת, אשר לדעת בעלי המקצוע היא נחוצה. מלה זו משמשת כיום למשמעויות אחדות, והוועדה מבקשת לא רק לתת לה הכשר, אלא גם לייחד לה משמעות אחת בלבד: ייעוד מקום לעצם, שעדיין אינו נמצא במרחב.

כדי שהדברים יהיו ברורים אזכיר גם את המלה איתור, שנוהגים לבלבל אותם עם מיקום. הוועדה ייחדה לאיתור שתי משמעויות: (א) גילוי מקומו של עצם גיאוגרפי, הנמצא בתוך מרחב נתון (למשל, לאתר את ההר); (ב) הגבלת דבר בתחום מצומצם (למשל, לאתר את השרפה, שלא תתפשט). השורש אתר מקובל בעברית, הצורה כשרה, ואיש לא ערער על איתור, ולכן אינה עומדת לדיון אך מיקום הוא חידוש נועז במקצת מבחינת דרכי החידוש של האקדמיה, ועל כן הוא מובא לאישור.

הא' ברגרין: כבר הערתי על הצעה זו בהערותיי לחזור של הוועדה. העניין הנדון הוא "קביעת מקום", כמו שהוסבר בחזור בסוגריים. ועל שום מה לנו החידוש מיקום, למקום? תפקידה של האקדמיה הוא לשמור על הלשון העברית הקיימת, ולא להיגרר אחר חידושיהם של אנשים שלא קראו ולא שנו ולא למדו עברית, וחוש לשונם הוא גרמני או אנגלי. עלינו להזהיר מפני דרכים אלה.

הא' בן־חיים: מלה זו התפשטה בשימושים משונים ביותר, וכבר שומעים אנו במקום "למצוא מקום" — למקום.

הא' בן־נון: גם בוועדה אחרת עמדנו בפני בעיה זו. בוועדה למונחי הגיאודזיה היה דרוש מונח מקביל למונח איתור, מאחר שהמלה איתור גרמה בשימושיה לערבוב של מושגים שונים זה מזה. אמנם קביעת מקום הוא ביטוי עברי יפה, אבל אינו מונח. וכאן מונח הכרחי. ועוד, מיקום נכון הרבה יותר מן יומם, שקיבלנו אתמול, שכן הוא נגזר בטהרה לפי דרכי לשוננו, והוא מביע בתוכנו בדיוק את אשר עלינו לשמוע, ואל יבואו אלה שהיו נכונים להגן על היומם ויוממות ויטענו עתה נגד מיקום. כאן נגזר המונח באופן שעצם שורשו, משקלו וצורתו של המונח מעידים על תוכנו של המושג הכלול בו. שאלתנו היא, אם המונח נכון, לא אם הוא נחוץ. לאנשי הוועדות ברור היה, שיש הכרח במונח מדעי זה. והלא אין גם בקביעת המונח המדעי כפיית השימוש בו על הציבור. החשש שאנשים רבים עלולים לטעות ולהשתמש בו שלא במקומו, אי אפשר שיגיע אותנו לפסול מונח נכון כשלעצמו

במקום שהוא נחוץ. מכל מקום — לא שמענו שמציעי המונח האומלל יומם נרתעו מפניו בגלל החשש, שמא יבואו לכנות במונח זה כל מי שמניח תפילין יום יום, או נוהג לכתוב מאמר כל יום. אני מציע, שנקבל את המונח הזה, שהוא גם נחוץ גם מקובל, וטוב בתחומי. ואל לחשוש חששות שוא.

הא' לייבל: גלחמתי במיקום עוד לפני שקמו שתי הוועדות, ואף קודם שגולדה צורה זו, גם לפועל מיקם והתמקם התנגדתי. מיקם, התמקם, אמרתי אז, ממקמקם את הלשון העברית. אם תחילת העברית ללכת בדרך זו של תצורות חדשות, הרינו מגיעים לא לארגונה של היצירה הלשונית העברית, אלא לארגונו של ז'רגון ההולך ומתרבה מאלינו. באדם וקבע התמזרח sich orientieren — יצר ממילא פועל למזרח ואת השמות מזרח והתמזרחות. כל זה שולל מן העברית את יופייה המקורי וכוחה, ונותן סמכות לכל דורסן להוסיף ולחדש. הקהל סבור, ש"אופנה" יש כאן, והוא נגרר אחרי החדוש. מוטב שלשונו לא תהיה מונחית כל כך, ממונחת, ותהיה טבעית יותר. נתאר לנו משפט "הקיבוצניקים התמקמו במקומות הראשונים" — מה זה? אסור לנו לתת הכשר לכך! סוף סוף צריך להיאמר: כל חידוש בצורה צריך שיובא תחילה לוועדה לענייני דקדוק, וועדה זו צריך שתקבל הוראות מפורשות, מה הגבול ליצירת צורות חדשות כאלה. המלה יומם נגזרה משורש עברי טוב, ע"מ פולל, שהוא רגיל ופשוט ומובן.

הא' מרן: מבקש אני מן הסניגורים של ההצעה, שבמקום לפסול את יומם בשעה שמדברים על מיקום, או להגן על יוגב בזמן שמדברים על יומם, יסבירו את עצם המונח, שהם גלחמים למענו. לא די, שיאמר הסניגור, ש"המונח הכרחי", ש"נחוץ מונח מדעי" וש"אין אפשר בלי מונח מדעי זה", אלא צריך שגם יסביר, מדוע הוא הכרחי, ולמי הוא נחוץ, ובזכות מה הוא מדעי, ומדוע אי אפשר בלעדיו. ועדיין לא שמענו תשובה על זה. לפי כל מה שנאמר על הצעה זו עד עתה ברור, שאין בה שום דבר מיוחד מלבד קביעת מקום, תפיסת מקום או בחירת מקום, וכל הדברים האלה אפשר לאומרם בעברית טובה.

הא' קרוא: אם תקום הוועדה לקביעת העקרונות, תצטרך לעיין היטב, ובוודאי תמצא דוגמאות לכך. אם כשר מינוח, מדוע לא יותר מיקום?

הא' ברגרין: אני פונה בשאלתי להא' בן-נון. הצעתי, שייאמר קביעת מקום, ולא מיקום. מדוע מונח בן שתי מלים פסול, ומיקום כשר? ולהא' קרוא אעיר, שגם על המלה מינוח ערערתי באחת הישיבות של ועדת הדקדוק. גם היא מיותרת, ומוטב לומר "ועד המונחים" במקום "ועד המינוח". לכשתוקם הוועדה לקביעת העקרונות, יהיה צורך לבדוק גם מינוח זה, שאם יש מינוח, נבוא מחר לומר מונח, ממונח, "ממונח הלשון" וכו'.

הא' מורג: יש צורך במונח, שיציין במלה אחת, ולא בצירוף של מספר מלים, את קביעת המקום, תפיסתו וההיאחזות בו. הצבא זקוק למונח זה, והוא משתמש בו למעשה, המפקד ממקם את חייליו והיחידה תתמקמת. מאחר שהמונח כבר נתקבל בתחום אחד, בלשון הצבא, אין אני רואה טעם שלא להשתמש בו בתחומים אחרים.

הא' בן-חיים: אני מבקש להזכיר, שלא אושרה מלת מינוח במליאה. איני יודע כיצד קרה שהוחל בדו"ח של האקדמיה לקרוא לוועד המונחים "ועד המינוח". ודאי, שמשם אפשר ליצור פועל ושם פעולה. מן משכון יש פועל משכון ושם הפעולה משכון. השאלה היא, אם

דבר זה רצוי, ומה הגבול והמידה. בני אדם מרבים ליצור פעלים בסיטונות. וכל המרבה משתבח. אין עוד מרכיב משקפיים, אלא ממושקף, ועוד ועוד. כלום רצוי זה וכלום הכרחי הוא?
הא' לייבל: עד שאנו באים לקבוע את שם הפעולה מיקום, צריך לקבוע אם יש פועל מקום?

הא' סדן: ועדות המינוח השונות נתונות, כנראה, ללחצם של מומחים, שהרגלנו לבקש תיבה אחת. לא אתמה, אם בקרוב ימאסו בצירופי סמיכות בכלל ולא ירצו בצירופים כגון "סכנת נפשות", אלא יתבעו מונח חדש. השאלה היא, אם אין חוטאים למסורת הלשון, שהעמדנו על הדידדיות והיוקנו מגמה זו כמגמה יחידה של חידושים, הרחבות. שאלה זו כבר שאל הא' ברגרין. אנו באים ומשנים את הפרופורציה הטבעית של הלשון. הפרופורציה הטבעית הבליטה את שימוש הסמיכות. ולא רק בעברית. גם הגרמנית עומדת על כך. והסמיכות נתפסת בהכרתנו כאילו תיבה אחת. ועתה אנו באים ומדרדרים את הלשון למסילה חדשה, וזונחים את הסמיכות. אם אפשר לומר לקבוע מקום, קביעת מקום — אין צורך במיקום. נתלהטו במקצת היצרים בעניין יומם. מפקפק אני, אם יומם עשוי ליהפך למלה שגורה. לפי תכונתו נראה שלא ישגיר, וישאר בתחומו המקצועי.

לפני כעשר שנים הוצרכו מכבי האש למלה המביעה את צמצום המקום של התפשטות הדלקה. נקבע איתור. אחר-כך באו והשתמשו בו במשמעות "קביעת מקום". שאלתי היא, אם כל הצרכים האלה של קביעת מונח בן תיבה אחת הם בדרך הטבע, או שיש כאן כפיפות יתר למלה הלועזית.

הא' מדן: עד כאן לא קיבלתי תשובה על שאלתי, מהו הכרחי שבמונח זה, ומהו המדעי שבו. אינני רואה את המדעיות ואת ההכרחיות שבצורכה של היחידה הצבאית להתמקם. היא יכולה, במחילת כבודה, פשוט, לתפוס מקום. כל הדוגמאות שהוזכרו — אף אחת מהן אינה לא מדעית ולא מקצועית ולא הכרחית.

הא' בן-נן: באיזו מידה המלה האחת הכרחית, קשה לי לומר. אינני אלא כלי שני. דובר על כך, שאנחנו מועמדים יותר מדיי בפני הלחץ של אנשי המקצוע. אבל מעיד אני על עצמי, שבכל דיון בוועדה, כשאפשר היה לפתור את הבעיה בלא מונח מחודש בן מלה אחת בלבד, לא הסכמתי לחידוש המיוחד. הסכמתי, כשהוכח לי ההכרח. אילו היה כאן איש מקצוע, היה עשוי להבהיר את מידת ההכרחיות. אני אינני איש מקצוע, אבל גם הא' מורג הדגיש את ההכרחיות, אולם ביסודו של דבר, יש לדון בשאלה מצד הלשון העברית. גם בוועדה שאלתי עצמי, אם קביעת מקום טובה יותר ממיקום, וגם ע"פ אמת המידה הלשונית גרידא הכרעתי לטובת מיקום. עתה אני שומע שאותה הבעיה נפתרה באותה הדרך בוועדה אחרת, שגם בה יש אנשי לשון. ודבר זה אומר דרשני. מפני מה אפוא יצא רוגזם של הדוברים עד כה, אשר הצביעו בעד יומם, דווקא על מלה זו? מבחינת העברית מיקום נכון וכשר יותר מאשר יומם. הלא בדרך זו, בסופו של דבר, נמצאת האקדמיה ללשון העברית מרחיקה את דוברי העברית מן הלשון העברית. אולם אל נתפלא, שמונחים הנקבעים כאן — דוברי העברית לא יתחשבו בהם, וישתמשו במונחים המהלכים באומה על אפה ועל חמתה של האקדמיה בלי לשאול, אם כדין נפסלו עליידי האקדמיה או לא. כבר העיר על סכנה גדולה זו הא' סדן בהרצאתו לפני שנים אחדות. ללא הצדקה לשונית אנו פוסלים כאן את החי והשימושי בלשון, וקובעים כאן מונחים כמו יומם, בין שהם כשרים ובין שהם פסולים, שלא יתקבלו על דעת הלשון.

הא' ברגרין אשיב: לא פסלתי קביעת מקום, אבל דעתי היא, שקביעת מונח אין בה

משום כפייה על הציבור. המונח דרוש לאנשי המקצוע. אל ננעל את הדלת בפני צורכיהם. שאם כן אנו עושים, הננו עושים את מלאכתנו פלסטר.

הא' מלצר: מיקום שונה מקביעת מיקום. למשל עשרים היילים צונחים, וצריכים מיד להתמקם. הצבא התמקם במבואות באר־שבע. זוהי רק הוראת שעה, ולצורך ידוע. זהו מונח מקובל בצבא. ואם נאסור אותו — ישתמשו בו בכל אופן.

הא' דותן: לפנינו שוב דוגמה מובהקת של הטית עקרונות. מדברים על עקרונות בקביעת מונחים, אך כשהדברים מגיעים לשאלות מעשיות מניחים אותם בקרן זווית, ומעלים כל מיני נימוקים (לפסול או להכשיר). שהטעם האישי קובע בהם. יצא הקצף מפני הא' לייבל על הצורה מיקום. לפי איזה עיקרון אפשר לפסול צורה זו ולהכשיר את הצורה תקר, שאותה ביקש הא' לייבל להכשיר בישיבה שלפני הקודמת (ישיבה ס"א). מבחינת הצורה בוודאי מיקום חידוש נועז פחות מתקר. ולעצם העניין: לא נתבקשנו לחדש מיקום. המלה קיימת זה שנים. השאלה היא: האם יש בכוחה של האקדמיה להביא סדר במבוך המשמעויות שדבקו במלה זו? האם תוכל לעקור, למשל, את הנטייה לומר מיקום במקום מקום סתם? אין קל מלפסול את המלה מכול וכול, אך בכך לא תיעקר מן הלשון, והקהל יוסיף להשתמש בה במשמעויות שונות ומנוגדות זו לזו ובבלבול גמור. תפקידה של האקדמיה "לכוון את התפתחות הלשון", ומקווה אני שעדיין לא איהרנו את המועד ועוד נוכל לכוון את השימוש במלה זו למשמעות הרצויה.

הא' שבטיאל: הציקתני רוח הלשון. עמלים אנו להחיות איברים בלשון. כנגד זה מבקשים אנו לפעמים "להמית" איברים אחרים. מבקשים אנו, לצורך או שלא לצורך, לבנות "פעלים" מ"שמות", שלא לפי רוח הלשון. והרי הפועל הוא אחת מזרועותיה של הלשון וחלק חשוב הוא בתורת הצורות. לשוננו עשירה ביותר בפעלים המציינים תנועה. ואין אנו רשאים לדון אותם, ואפילו את מקצתם לגניזה ולגזור מגופו של השם או הפועל. דובר אתמול על יומם מן יום. מצער הדבר, שהידוש זה נתקבל על דעת הרוב.

מדובר עכשיו על מיקום, והרי גם קביעת מיקום עשויה יפה לעניין ומקובלת היא בלשון. יפה הסביר הא' ברגרין את הדבר. ובכלל, כיצד ייתכן לבנות מחקום — "מיקום" מבניין פיעל דווקא?

יבואו ימים ונאמר "להתמבע" במקום "לחבוש מגבעת": "להתמעל" או "למעול" במקום "ללבוש מעיל", וכן הרבה כיוצא בזה. וכבר יש מי שאומר "לספסל את האולם" ו"לשלחן את האולם". בספרות ובדיבור יש גם "ממושקה".
אנה אנו באים?!

בניית פעלים מופרות משמות עלולה להביא כלייה על הפעלים. בחידושים מעין אלו אין משום הרחבה אלא החרבה ופרצה בלשון, בשעה שאנו מצוים על גדרת פרצות. טוענים: "כך אומרים כבר הבריות". כלום חייבים לתת הכשר למה שאומרים הבריות? והרי אין לדבר סוף.

מורי ורבותי! הווי מתונים בדין זה של יצירת פעלים משמות.

הא' בנעט: אני מציע שלא נצביע ולא נחליט בעניין זה, אלא נחזיר את השאלה לוועדה, ונבקש שמומחה יסביר, מדוע מונח זה הכרחי. אולי בצבא הוא הכרחי, ולא נוכל לעקור. אבל אין אנו מחויבים לתת הכשר במקום שהדבר מיותר.

הא' אורבך: הוויכוח מתחדש מפעם לפעם. תמיד אותה שאלה. אין לפסוק הלכה, שאין מקום לחידושים. חודש קיום מקום, תרם מתרומה. אפשר להביא דוגמאות בלי סוף על כך.

מן תחילה גזרו התחיל. לכן, אין צורך לפסול את עיקרו של הדבר. השאלה היא רק, אם נחוק הדבר. אני לא מאמין שעליידי החלטה היום, שמלה זו פסולה, נוציאה מן השימוש. לא נוציאה דווקא. משום שקנתה לה מקום בצבא, ושם יש נוער, והם חורים, והם מורים. המלה הזאת לא תיעקר, ואין טעם שהאקדמיה תגזור גזרות, שהציבור לא יוכל לעמוד בהן. אני מסכים, שלא נקבל החלטה כעת. ולצורך זה של מונחי הגיאוגרפיה, על הוועדה לברר אם אפשר להסתפק לעניין זה בקביעת מקום. אבל אין לנו להחליט כרגע, כי חיקום פסול.

הא' בן-חיים: רוצה אני רק להעיר כנגד הדעות הפסימיות, שהושמעו כאן לגבי תוקפן וסיכוייהן של החלטותינו. יש לנו קשר לקהל הגדול עליידי אנשי המקצוע ועליידי שירות השידור. החלטותינו חודרות, ודברים שאנו פוסלים, נפסלים. כאן שמענו הצעות אחדות, ונראה לי, שמאחר שעד כה לא הוסבר הצורך המקצועי במונח המוצע, מוטב להחזיר את העניין לוועדה לדיון.

בעד החזרת ההצעה לוועדה לעיון נוסף הצביעו 14

נגדה — 5

הוחלט להחזיר את הצעת המונח *siting*,
locating לוועדה לדיון נוסף.

הא' דותן: (א) חֲטִיטָה; (ב) חפירה — *dredging; baggern*.

שתי הוראות לביטוי הלועזי: (א) הוצאת משקעי פסולת וכוך מקרקעיתו של נתיב מים (נהר, תעלה וכו'), כדי לנקותו או להעמיקו. מכאן התפתחה כפי הנראה ההוראה (ב) חפירה בקרקעית הנהר או הים. המונח נידון ראשונה בוועדה למונחי הגיאוגרפיה, והיא הציעה את הפועל חטט (בקל) ע"פ לשון המשנה מועד קטן א. ב: "ומתקנין את קלקולי המים שברשות הרבים וחוטטין אותן" (פירוש רע"ב: וחוטטין. מנקין ומנקרין ומוציאין מתוכן צורות וקיסמין ועפרורית שנפל בהן). זהו ממש מקבילו המדויק של המונח בהוראתו הראשונה. הוועדה למונחי תורת הקרקע קיבלה הצעה זו בשינוי הבניין לפועל חִטַט, והצעתה אושרה במליאה, עוד לפני שהיה סיפק בידי הוועדה לגיאוגרפיה להביא את הצעתה לאישור. הוועדה למונחי הימאות, הנוקטת יותר להוראה השנייה, הציעה לו את הביטוי חֲפַר, ומכאן שם האנייה העוסקת בחפירות קרקע בים (*dredger*) חֲפַרְת, אניית חֲפַר, שם האנייה אושר במליאה ונדפס בזיכרונות האקדמיה. כדי לצאת מסבך ההחלטות וההצעות הסותרות, קיימנו ישיבה של הוועדה לגיאוגרפיה בהשתתפות נציגי הוועדות האחרות, ואנו מציעים להביא שני מונחים עבריים כנ"ל. להוראה השנייה מוצע חֲפַר בקל, וממנו חפירה. אין צורך לייחד לכך בניין פועל, שהרי אין חפירה זו שונה בעיקרון מחפירה אחרת שלא מתחת לפני המים. לא ראינו צורך להציע שינוי שם האנייה, שהרי הצורות חֲפַרְת, אניית חֲפַר הם ע"ד שמות כלים ואינם קשורים בבניין מסוים. חֲפַר עדיין בגדר הצעה ולא אושר במליאה. אישור הצעת הוועדה למונחי הגיאוגרפיה כרוך אפוא אך ורק בשינוי המונח חטט, שעדיין לא נדפס, וקביעת חטט בקל במקומו ע"פ לשון המשנה. ייזכר גם שחטט איננו משמש בלשוננו, אינו תפוס כחִטַט.

הא' שלי: יש כאן קושי בשימוש הבניינים השונים של השורש חטט. הרי קיים שימוש של הפועל חטט במשמעות ניקר ונבר, בלא להוציא. וכאן מוצע שימוש הקל, במשמעות "לחפור ולהוציא", כלומר שימוש של הקל מביע פעולה אינטנסיבית יותר משימוש של הפועל, שלא כדרך הרגילה בלשון.

הא' דותן: השימוש, שהא' שלי מתכוון אליו, חיסט בניירות", "חיסט במגרה", הוא שימוש מושאל.

הא' בן-חיים: יש צורות של שני הבניינים. בלשון המדוברת משתמשים בפועל חיסט, ואפשר לחסט ולא להוציא. כאן אנו מבקשים דבר מוגדר, ומצאנו אותו בלשון המשנה. השאלה הנדונה לנו היא, אם לצורך המקצועי טובה תהיה צורת הקל, איני רואה בכך שאלה עקרונית.

הא' ייבין: גם חיסט משמש במשמעות "להוציא". כשאני מחטט באפי, במחילה מכבודכם, הרי זה כדי להוציא. ואף המחטט בניירות יש שהוא משתדל להוציא. השאלה המובאת לפנינו אינה זו, אלא השאלה אם לבטל החלטת קודמת של ועדה אחרת, שקבעה לעניין זה את הפועל חפּר. הוועדה היא קבעה את הפועל וגם את השם אניית מחפּר. ואם בא מישהו אח"כ ומצא שכבר השתמשו במקורות בפועל אחר והוא יפה לאותו עניין, הרי אין, לדעתי, כל מניעה לפנינו לבטל את החלטת הקודמת שהיא חידוש, ולדחות אותה מפני מונח שבמקורות. לפי ההצעה חטט תיקרא האנייה חטטת, ולא אניית מחפּר.

הא' בן-חיים: זו רק מסקנה מן ההצעה, אך אין היא מובאת לדין עכשיו.

הא' בלאו: האם פעולת החפירה של אותה האנייה היא חטיטה ממש, או שזה עניין אחר? האם יש הבדל בין שתי הפעולות?

הא' דותן: ההבדל הוא במטרה: בחטיטה המטרה היא לנקות את נתיב המים מן המשקעים שהצטברו בקרקעית ועלולים לחסום את מעבר האניות. בחפירה כל חפירה במשמע, כגון לשם בניין נמל וכד'.

הא' הנמן: עניין זה של חטיטה וחפירה מקומו העיקרי בוועדות אחרות, בוועדה למונחי הנדסת הקרקע ובוועדה למונחי הימאות, ערעורה של הוועדה למונחי הגיאוגרפיה על מונח, שאינו מתחומיה, ראוי לו שיידון תחילה בוועדות ההן, או שיידון לפחות בנוכחות נציגיהן. אילו שמעה המליאה את הסברי המומחים שבוועדות חיפה, הייתה יכולה לשקול גם את הצד המקצועי שבדבר.

הא' בן-חיים: נראה, שנדון הדבר בכל הוועדות הנוגעות בו.

הא' בן-נון: לא נתננו דעתנו על הקושי הקיים בנסיוותיהם של פועלי הכפולים. ביחוד משתבש והולך שימושם בבניין הקל. מן הדין הוא, כי מן חטט יאמר בעתיד "יחט". אך העולם אינו נוהג להשתמש בצורה כזו. לפיכך קבעה הוועדה של חיפה חיסט בפועל.

בעד המונח חטיטה, כצורתו בהצעת הוועדה למונחי הגיאור-
גרפיה, הצביעו 17.

— איש לא הצביע נגדו.

המונח חטיטה נתקבל.

בעד המונח חפירה, כפי הגדרתו בהצעת הוועדה, הצביעו 12
— נגדו 1.

המונח חפירה נתקבל.

רשימת מונחי הגיאוגרפיה של האדם אושרה
פה אחד 1.

1. הרשימה תתפרסם בכרך הבא של זיכרונות האקדמיה.

ד. הא' בן-חיים: הוועדה למונחי הזואולוגיה הביאה לפניכם רשימת שינויים ברשימת שמות הזוחלים.

השינויים המוצעים ברשימת שמות הזוחלים אושרו פה אחד¹.

1. הרשימה מתפרסמת בכרך זה, עמ' 15-19.